utblick

Sartre och Ekelöf i BLM

Engagemangsdebatten fortgår i senaste numret av BLM, som bl a också innehåller en intressant studie om Birgitta Trotzig av Christer Dahl liksom ett avsnitt ur en berättelse av henne. Lyriken representeras av Bertolt Brecht och Tomas Tranströmer. Lars-Göran Eriksson har med sitt långa inlägg om den engagerade litteraturen haft oturen att komma så sent till tals att det mesta blivit sagt och en del inaktuellt.

Han beskyller t ex Sartre, som satte i gång hela diskussionen, för att begära enbart politiskt engagemang i dikten. Det gäller åtminstone inte Sartres senaste angrepp på den franska romanens extrema språkexperimenterande, om man skall döma efter vad Lars Gustafsson berättar från ett internationellt kritikerseminarium i Rom.

Vad Sartre efterlyser i dagens avant-garde är visionen. Litteraturen har övergått att bli ett maskineri för originalitetet genom den accelererande jakten efter nya grepp i språket och den lystrar efter förväntningarna hos sin speciella marknad, men står passiv i förhållande till publiken. Avantgardet har blivit en institution, medan det i sin sanna form representeras av Mallarmé (urtypen för skrupulös långsamhet), vilken genom attraktionen av det radikalt nya han för fram s k a p a r sin publik.

Det som Gustafsson säger sig sakna i dag är en utvecklingsideologi för konsten, en gemensam estetik som skulle avväpna den förödande "innovationsparadoxen", att man genom försöken att till varje pris åstadkomma något nytt placerar sig bland dem som gör det mest konventionella valet.

En sådan estetik skulle, tycker man, vara onödigt skolbildande. Gustafssons konklusion blir till slut också en inte direkt originell reflexion om det individuella konstverkets eget vittnesbörd: "ett nytt slags dominans för konstverkens innehållsliga sida, som vare sig de är engagerade eller inte gör dem till personliga handlingar mer än till bärare av nyheter."

Frågan om originalitet, kontakt med publiken och konstverket som en personlig handling belyses inte minst av det fullständiga genombrottet för Gunnar Ekelöfs senaste diktsamling, Diwan över fursten av Emgión. Ekelöf står i sin samtid alldeles ensam med sin vision och sin rena konstnärliga gestaltning, men han har nått fram. Reidar Ekner ger i sin BLM-anmälan, Ekelöfs akritcykel, en fyllig och elegant bakgrundsteckning till kulturmiljön i Diwan och skildrar Ekelöfs väg till stoffet. Han drar särskilt fram det grekiska medeltidseposet Digenís Akrítas, nämnt i efterskriften till Diwan, och uppfattar Ekelöf som en i den långa raden av folkliga och lärda skalder som direkt diktat vidare på legenden eller legenderna om markgreven och folkhjälten Digenís. Han är dock medveten om att Ekelöf varken lånat formen eller det bärande temat från sina föregångare.

Det är ett tecken på rikedomen i Ekelöfs Diwan, som till stor del består av rent centrallyriska och hymnartade tillägnelsedikter att man kan närma sig den från olika håll och avvinna den associationer i olika riktningar. Ekelöf bekräftar i intervjun här intill den grundläggande betydelsen av den arabiske mystikern Ibn-el Arabí som följt honom sedan skoltiden. Från tid till annan har Ekelöf översatt dikter av honom och alluderat till honom, men först här förnimms han som en central förutsättning för dikternas atmosfär. Inte bara genom mottot och några inskjutna parafraser utan genom själva föreningen av sensualism, innerlighet och filosofisk-religiös outgrundlighet.

En jämförelse mellan Ekelöfintervjun och Ekners artikel är på det hela taget lärorik. I vissa avseenden kompletterar de varandra. Att det humana motståndspatos som karakteriserat Ekelöfs hela diktning också finns i Diwan blir fullt klart genom intervjun. Vissa diskrepanser kan emellertid iakttagas. Ekner förklarar, tydligen efter auktoritativ källa, att namnet fursten av Emgión första gången mötte Ekelöf vid en skämtsam spiritistisk seans någon gång vid slutet av 30-talet. "Ekelöfs andejag befanns vara furste av Emgión och ha sin hemort någonstans i Persien".

Till intervjuaren säger Ekelöf att namnet tillkommit av språkliga skäl och hänvisar till den historiska furst Bagratión, som förekommer i Krig och Fred.

På förfrågan hur detta hänger samman säger Ekelöf att Ekners uppgift är riktig och att de språkliga krumelurerna kommit till i efterhand. Men fursten uppträder veterligen första gången i Havstema ("en hatdikt") där han inte är förknippad med Persien utan med ett upproriskt barndomsminne från Monte Carlo. Den 12-årige pojken revolterade mot en löjlig välgörenhetsfest, Bal des petits lits blancs i dikten. Ekelöf vidhåller att allt hör in i samma associationskrets från medelhavsområdet.

Den lille pojken drömmer om en existens av annan art:

> En liten pojke står
> inför akvariets dunkel.
>
> Fursten av Emghionn
> skall färdas i Atlantis
> med spann av jättehavsspindlar
> till djupare nöjen.

Under den nya diktsamlingen ligger hela det stora studium av främre asiatisk, romersk och grekisk antik och medeltid som Ekelöf antyder i intervjun och som Ekners koncentrerade framställning låter skymta. Historia, konst- och litteraturhistoria, etnografi, arkeologi, religions- och språkvetenskap hör till grundvalarna. Det märkligaste är trots allt hur det upplagrade kunskapsstoffet plötsligt och oemotståndligt smälts samman som under vulkaniskt tryck och bryter fram i nästan färdig dikt, av en hos Ekelöf inte tidigare uppnådd frihet i diktionen och intensitet i känslouttrycket.

BRITA WIGFORSS